

МИКОЛА ІВАНОВИЧ КАРЛІН

ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

ВСТУП

Зміна політичної влади в Україні на початку 2010 року вимагає аналізу впливу цієї події на фінансову систему країни, на перспективи її розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Дослідженню тенденцій і перспектив розвитку сучасної фінансової системи України присвятили свої праці такі вчені України, як : Т. Вахненко, В. Геєць, О. Десятнюк, Т. Єфименко, О. Кириленко, О. Ковалюк, А. Крисоватий, М. Крупка, В. Лановий, Ц. Огонь, В. Опарін, В. Пинзеник, В. Федосов, І. Чугунов, А. Чухно, С. Юрій та інші.

У їх роботах виявлені різні проблеми розвитку окремих елементів фінансової системи України, запропоновані можливі шляхи їх вирішення, які досить часто носять дискусійний характер. Разом з тим, вимагають окремого дослідження особливості функціонування фінансової системи України в 2008-2010 роках та перспективи її розвитку на майбутнє з урахуванням політичних змін в суспільстві.

Метою статті є з'ясування структури фінансової системи України, особливостей її розвитку в останні роки та перспектив на майбутнє, а також можливість вступу України до Європейського Союзу в перспективі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Складність аналізу фінансової системи України полягає у відсутності однозначного трактування її структури та окремих її складових.

Національні фінансові системи, на думку д.е.н., проф. В.М. Опаріна, відображають структуру фінансів окремих країн. До їх складу входять:

- фінанси суб'єктів господарювання;
- страхування;
- державні фінанси;
- міжнародні фінансові відносини;
- внутрішній фінансовий ринок [1, с. 17].

Інший український фінансист, д. е. н., проф. Ковалюк О. М. вважає, що фінансова система охоплює сферу фінансів (об'єкт фінансової системи); сукупність фінансових органів (суб'єкт фінансової системи); фінансовий механізм (засіб взаємодії суб'єкта й об'єкта фінансової системи) [2, с. 19].

На думку д.е.н., проф. М.І. Крупки фінансову систему можна розглядати як інфраструктуру різних фінансових інститутів, які здійснюють фінансові операції і одночасно є суб'єктами і об'єктами управління фінансами [3, с. 12].

Автори відомого у США та в інших країнах підручника з економіки К.Макконнелл і С.Брю у складі фінансової системи Сполучених Штатів виділяють кілька важливих ланок. Передусім, це Федеральна резервна система (ФРС), до якої належать дванадцять федеральних резервних банків, що є водночас центральними банками. Така кількість центральних банків (більшість країн мають один центральний банк (ЦБ)) відображає велику територію, економічну могутність цієї країни, а також наявність великої кількості комерційних банків. На ФРС покладено широке коло обов'язків у галузі монетарної політики, підтримання ліквідності і стабільності фінансових ринків регулювання депозитних інститутів, надання послуг Державній скарбниці і депозитним інститутам, підтримання ефективного платіжного механізму та сприяння економічному розвитку суспільства.

Хоча на перший погляд перелічені обов'язки виглядають різними, проте всі вони є суттєвими аспектами головної функції ФРС – підтримання стабільної та ефективної національної грошової одиниці. Одночасно до фінансової системи США ці автори зачисляють комерційні банки, ощадні установи.

У західній фінансовій науці переважає трактування фінансової системи у контексті функціонування фінансового ринку. Наприклад, З. Боді та Р. Мертон характеризують фінансову систему як сукупність ринків та інших інститутів, що використовуються для укладання фінансових угод, обміну активами і ризиками. Ця система включає ринки акцій, облігацій та інших фінансових інструментів, фінансових посередників (таких, як банки і страхові компанії), і органи, які регулюють діяльність усіх цих установ. Але існують і інші підходи. Зокрема П. Роуз і Д. Фрезер розглядають фінансову систему країни досить широко, відносячи до неї мережу фінансових ринків, фінансові інституції, бізнесові структури, фінанси домогосподарств та уряду.

Виходячи з досвіду розвинутих країн, до складу фінансової системи України доцільно включати: 1) державні фінанси; 2) фінанси підприємств (суб'єктів господарювання); 3) страхування; 4) фінансовий ринок; 5) фінанси домогосподарств. Якщо стосовно перших трьох елементів фінансової системи в українській фінансовій науці, як правило, не виникає суттєвих заперечень, то стосовно включення до неї фінансового ринку та фінансів домогосподарств ще йдуть дискусії. Враховуючи, що ринкова економіка – це взаємодія трьох секторів: домогосподарств, фірм та уряду, тому й у фінансову систему необхідно включати відповідно фінанси домогосподарств, фінанси підприємств, державні фінанси, страхування, а також сполучний елемент між ними: фінансовий ринок [4, с. 13].

Державні фінанси – головна ланка фінансової системи України, оскільки вона охоплює біля 80% усіх фінансових ресурсів і містить різноманітні фінансові інститути, за допомогою яких держава здійснює свою діяльність. Відносно структури державних фінансів у вчених-фінансистів України ще немає однастайності, але більшість погоджується із включенням до них у тій чи іншій формі таких елементів: 1) сукупність усіх бюджетів держави; 2) централізовані та децентралізовані фонди цільового призначення; 3) фінанси підприємств і організацій державної та комунальної форми власності; 4) державний кредит; 5) державне особисте і майнове страхування. На наш погляд, проблемним є включення в склад

державних фінансів місцевих бюджетів, оскільки вони є самостійними згідно законодавства України.

Тому, в цьому випадку, доцільно говорити не про державні фінанси, а про суспільні (або – публічні) фінанси, як це прийнято в розвинутих країнах, в тому числі й в Польщі [5, с. 90; 6, с. 16]. Ресурси, які перебувають у розпорядженні держави, значно більші в країнах з трансформаційною економікою, ніж у розвинутих країнах, що свідчить про їх недостатньо ефективне функціонування.

В Україні бюджетна система складається з Державного бюджету та місцевих бюджетів, які разом утворюють зведений бюджет, що є розрахунковою величиною. Місцевими бюджетами визнаються бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування. До бюджетів місцевого самоврядування належать бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань.

Бюджетна система України має значні недоліки. Вона не кореспондується із завданнями економічного зростання, виконує суто фіскальну функцію. Якщо у 1999 році доходи Зведеного бюджету, Пенсійного фонду та державних соціальних цільових фондів склали 34,6% ВВП, у 2002 р. – 38,8, за результатами 2005 р. – 48,7%, а в 2009 р. – 42,4 %.

Такий рівень державного споживання, який можуть дозволити собі лише розвинені країни, є фактично непосильним для реального сектора економіки, з іншого боку свідчить про величезну тіньову економіку в Україні (біля 50 % ВВП).

Для України також характерне посилення рівня централізації державних коштів у центральному бюджеті, що пов'язано з розвитком механізмів бюджетного вирівнювання. На даний час понад 90% усіх бюджетів територіальних громад є дотаційними. Причому дотації вирівнювання і обласним, і районним, і бюджетам міст надаються саме з Державного бюджету України. Таке бюджетне вирівнювання перетворилося практично у суцільну зрівнялівку.

Тому Україні, як й іншим країнам з трансформаційною економікою, потрібно зменшувати територіальних громад, що сприятиме оптимізації витратків держави. Це вимагає розробки нового бюджетного механізму, який би враховував економічну ситуацію, що склалася в світі та в Україні на початку XXI ст. Згідно з Програмою економічних реформ на 2010-2014 роки планується:

– скорочення дефіциту бюджету сектору державного управління (без рекапіталізації) до цільових 5,3 % ВВП у 2010 р., надалі щорічно не менше ніж на 1 % ВВП і доведення його рівня до 2 % ВВП у 2013-2014 рр.;

– стабілізація державного боргу як частки ВВП на рівні не більше ніж 45 % до кінця 2013-2014 рр.;

– збільшення частки капітальних видатків зведеного бюджету не менше, ніж до 4 % ВВП у 2011 р. і не менше 5 % ВВП починаючи з 2012 р. [7, с. 8].

В сучасній фінансовій науці сформулювався консенсус відносно того, що самими лише зверненнями до політиків із вимогами про скорочення державних видатків мети досягнути не можливо, оскільки політики мають у своїх руках практично необмежені повноваження в бюджетних питаннях і водночас не зацікавлені в скороченні державних витрат. Радикальні зміни в цій сфері можуть відбутися лише у вигляді суттєвого обмеження їхньої бюджетної компетенції, що зараз і відбувається в розвинутих країнах. Заходи щодо обмеження зростання державних витрат можна згрупувати за такими двома ознаками: кількісні фіскальні обмеження й обмеження щодо порядку прийняття фіскальних рішень. За кількісних фіскальних обмежень державним інституціям, відповідальним за прийняття політичних рішень у фіскальній сфері, не дозволяється переходити за встановлений граничний рівень оподаткування (наприклад, за рівень податкової квоти у ВВП). Процедурні фіскальні обмеження полягають у регламентації порядку прийняття рішень у сфері оподаткування. З цією метою використовуються різноманітні методи оподаткування, головним із яких є поєднання рішень про доходи і видатки, що обґрунтований К. Вікселлем (Швеція). Відповідно до цього підходу рішення про державні витрати мають ухвалюватись тільки за наявності реального джерела їхнього покриття. Цього поки не вдається досягнути в Україні із-за надмірної політизації економіки.

У країнах з трансформаційною економікою, в тому числі й в Україні, збільшення доходів державного бюджету має відбуватися не за рахунок посилення податкового навантаження на економіку, а шляхом глибокої лібералізації податкового законодавства, розширення бази оподаткування, створення сприятливих умов для розвитку виробництва, малого і середнього бізнесу, скорочення тіньової економіки. Одночасно повинні бути передбачені можливості стимулювання економічної, інноваційної та інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання незалежно від того, до якої галузі вони належать, а також звільнення від оподаткування дохо-

дів громадян, що інвестуються в цінні папери. Про прогнози розвитку державних фінансів України на 2006-2015 рр. можна довідатися з табл. 1.1. На жаль, в цьому прогнозі не були враховані можливі кризові явища в світовій економіці, які особливо проявилися в 2008-2009 рр.

Таблиця 1.1. Прогнози розвитку України і державних фінансів на 2006-2015 роки*

	Базовий сценарій			Консервативний сценарій		
	2006р.	Сер. зн. 2007-10р.	Сер. зн. 2011-15р.	2006р.	Сер. зн. 2007-10р.	Сер. зн. 2011-15р.
Реальний ВВП, % зростання	2,5	4,9	4,6	1,0	3,0	2,5
ВВП на душу населення, дол. США			4144			3218
Споживання, % зростання	3,9	4,2	3,9	0,9	2,0	1,8
Інвестиції, % зростання	3,7	10,0	5,0	1,8	4,0	2,9
приватні інвестиції, % ВВП	3,2	7,1	5,4	0,2	4,0	2,7
Реальна заробітна плата, % зростання	9,0	7,0	6,2	5,0	4,3	3,5
Дефлятор ВВП, % зростання	12,3	8,6	5,4	13,8	10,8	9,0
Сальдо рахунка поточного плат. балансу, % ВВП	-2,5	-4,2	-3,9	-3,5	-3,1	-2,4
Валові національні заощадження, % ВВП	16,7	17,0	18,1	15,0	15,7	16,2
Міжнародні резерви, місяці імпорту за СДФ	4,3	4,1	4,0	4,1	3,5	3,1
Бюджетні надходження, % ВВП	40,9	39,0	36,0	41,3	39,2	38,5
одаткові надходження, %	35,3	34,0	31,9	35,1	33,4	32,9
прямі податки, % ВВП	22,9	21,5	18,7	22,9	21,8	22,2
непрямі податки, % ВВП	12,4	12,5	13,2	12,3	11,5	10,6
неподаткові надходження, % ВВП	5,6	0,5	4,1	6,2	5,9	5,6
Бюджетні видатки, % ВВП	43,7	42,1	38,9	44,3	43,6	42,2
державні видатки, % ВВП	15,4	15,0	14,7	15,6	15,6	15,6
державні інвестиції, % ВВП	1,9	3,8	4,7	2,0	2,0	2,0
трансфери капіталу, % ВВП	2,1	1,7	1,2	2,4	2,3	2,2
поточні трансфери, % ВВП	20,6	18,5	15,6	20,6	19,8	17,9
субсидії, % ВВП	2,5	1,9	1,3	2,5	2,2	2,0
Фіскальний баланс, % ВВП	-2,7	-3,0	-2,8	-2,8	-4,2	-3,6
зовнішнє фінансування, % ВВП	0,2	0,9	0,5	-0,1	0,8	0,5
місцеве фінансування, % ВВП	0,3	1,7	2,0	0,8	3,1	2,9
приватизація, % ВВП	2,1	0,4	0,3	2,1	0,3	0,2

Важливим напрямом оптимізації державних видатків в Україні повинно стати проведення адміністративно-територіальної реформи за польським зразком, хоча не всі це підтримують.

Він передбачає укрупнення сільських громад, тобто сільрад, аби вони нараховували щонайменше чотири-п'ять тисяч жителів. Сюди передаються багато функцій і прав теперішніх районів, кількість яких стане меншою. Але в Україні, на відміну від Польщі, не передбачається укрупнення областей.

В Україні в контексті адміністративно-територіальної реформи все більше фахівців говорять про необхідність об'єднання Міністерства фі-

нансів та його відокремлених підрозділів (КРУ та Казначейства) з Державною податковою адміністрацією, а дехто пропонує передати під егіду Міністерства фінансів й Державний митний комітет, що дозволить уникнути дублювання функцій одне одного і зекономити державі значні бюджетні кошти. Подібні об'єднані структури є у багатьох розвинутих країнах.

Широко обговорюється й питання про виведення з Державної податкової адміністрації податкової міліції й передачу її до Міністерства внутрішніх справ України (з об'єднанням її з відповідними підрозділами цього Міністерства).

Автор цієї статті, виходячи з аналізу досвіду розвинутих і постсоціалістичних країн, виступає за подібне укрупнення, оскільки воно принесе значну економію коштів на утримання держaparату, який за роки незалежності зріс до немалих розмірів, а ефективність його роботи є дуже низькою.

Збільшення державних доходів повинно базуватися на розробці податкової стратегії, націленої на оптимізацію податкових та неподаткових надходжень. Поки тут немає однозначного підходу.

Щодо податкової стратегії, то вона, на думку д.е.н., проф. А.М. Соколовської, не може ґрунтуватися на масштабному зниженні ставок за всіма бюджетоутворюючими податками, як пропонується деякими вченими, а отже, й податкового коефіцієнта, оскільки Україна, проголосивши про свій намір вступити до ЄС, не може не ставити за мету поступове наближення до європейського рівня стандартів, задоволення потреб своїх громадян у суспільних благах, які фінансуються за рахунок податків. Це передбачає й курс на побудову соціальної ринкової економіки, проголошений Президентом і урядом України. Але для цього насамперед треба розширити фінансові можливості територіальних громад.

Місцеві податки мають стати основою фінансів самоврядування, насамперед податок на нерухомість.

Необхідність ухвалення в Україні Закону «Про місцеві податки і збори» пояснюється тим, що це питання досі регулюється Декретом Кабінету Міністрів, виданим ще у 1993 році. Певна річ, що цей документ уже не відповідає сучасним вимогам та не створює умови для забезпечення місцевих бюджетів надійними джерелами фінансування.

Необхідно також створити, за прикладом Польщі, сприятливі умови для розвитку малого і середнього бізнесу в Україні, в тому числі й шляхом

введення податкових канікул для малого бізнесу, як це передбачено проектом Податкового кодексу України (2010 р.).

Складною є система пільг малим підприємствам та фізичним особам-підприємцям, де існує багато невирішених проблем.

Нам видається, що систему пільг для малого бізнесу доцільно будувати за запропонованою к.е.н. В. Ревуном схемою: а) пільги за непрямыми податками не надаються; ПДВ, акцизи, мита мають оплачувати всі на рівних умовах, в іншому разі більшість структур малого бізнесу втягуються у фіктивні схеми, а бюджет недоотримуватиме значні суми доходів; б) доходи, що залишаються в розпорядженні структур малого бізнесу після виплати заробітної плати на рівні не менше прожиткового мінімуму і сплати соціальних податків, повністю або частково звільняються від податків (це положення в частині заробітної плати може не поширюватися на малі підприємства, де зайняті виключно члени однієї сім'ї, без права залучення працюючих зі сторони); в) додатково отримані доходи мають бути спрямовані на розширення підприємницької діяльності, придбання нового обладнання, техніки та відповідної нерухомості.

В Українській державі ще недостатньо налагоджено контроль суспільства за доходами фізичних осіб, в тому числі тими, які мають пільги. Як результат, масове ухилення від сплати податків, отримання незаконних пільг, в тому числі тими, хто у власності має майно на значні суми (кілька машин, квартир тощо).

З огляду на всі обставини доцільно запровадити податки з помірними ставками (0,3-0,5%) на майно, наявність якого свідчить про перевищення суспільно визнаного середнього рівня життя. Нижче зазначеного рівня сьогодні живуть 70-75%-громадян України. Тому доречно говорити про податок на майно як податок на багатих. На жаль, цей податок був виключений з проекту Податкового кодексу України (2010 р.).

Впровадження майнових податків на таких засадах забезпечить істотний приріст доходів бюджету, не зачіпаючи малозабезпечених верств населення.

На наш погляд, було б доцільно замість однієї ставки в 15 %, застосувати такий механізм оподаткування доходів громадян: 10% з доходу в розмірі до 2 прожиткових мінімумів, 13% – з доходу в розмірі до 3 прожиткових мінімумів; 15% – з доходу в розмірі більше 3-х прожиткових мінімумів.

Відомо, ПДВ є досить специфічним податком. Є всі підстави стверджувати, що за складністю його нормативної бази, а також за ступенем негативного впливу на економіку України він не має рівних.

Зрозуміло, що в Україні вже неодноразово вживались заходи, щоб якось зменшити негативні якості цього податку, але особливих успіхів не було досягнуто. Тому деякими фахівцями пропонується зменшити ставку ПДВ на певну величину (в різних випадках – на 2% і 5%) й одночасно з цим ввести податок з обігу зі ставкою, що дорівнюватиме зниженню ставки ПДВ. А дехто пропонує замінити ПДВ податком з обігу.

Для виведення значної частини економіки України з «тіні» необхідно поступово зменшувати податок на прибуток підприємств, нарахування на фонд оплати праці (біля 40 %) і ПДВ. Податок на прибуток підприємств було б доцільним поступово зменшити з 25 % до 20 %.

На наш погляд, відміна ПДВ в Україні була б помилкою, оскільки всі розвинуті країни (в тому числі країни – члени ЄС) ввели або вводять цей податок (або подібні до нього). В цьому плані заслуговує на увагу досвід Франції, яка першою ввела ПДВ. Разом з тим, було б доцільним в Україні поступово зменшити ставку ПДВ з 20 % до 17-15 %.

Суттєвою проблемою для України в останні роки є стрімке зростання державного боргу, що вимагає оптимізації державних видатків.

З початку 2008 року (всього за два роки) державний борг (прямий і гарантований) зріс у 3,6 разу і досяг на початок 2010 року 316,9 млрд. грн. По відношенню до ВВП державний борг досяг 35%. Різко зростає боргове навантаження на бюджет. У 2008 році 2% надходжень загального фонду йшло на сплату відсотків за боргами. Торік цей показник збільшився до 6%, а поточного року на ці цілі піде майже кожна десята гривня доходів загального фонду державного бюджету [8].

Великий базовий дефіцит, стрімко наростаючий борг на його покриття створюють дуже небезпечне зачароване коло. Дефіцит починає самовідтворюватися, а борг – породжувати дедалі більший борг. Розірвати це зачароване коло без скорочення видатків не вдасться. За оцінками В. Пинзеника, загальний рівень усіх публічних видатків становить 55% ВВП, тоді як у попередні чотири роки він перебував на рівні 43-45% ВВП [5].

Дві основні проблеми зумовлюють бюджетний дефіцит – газова та пенсійна. На покриття різниці у цінах на газ торік із бюджету було витрачено 30 млрд., на виплату пенсій – 65 млрд. грн.

Підтримку мають одержати тільки малозабезпечені. І інструмент для цього є – субсидії. Можна вести дискусію про межу, але ненормально, коли комунальні послуги для далеко не бідних громадян оплачує бюджет. Для них бюджет не призначений узагалі.

Не вирішений пласт проблем є і в Пенсійному фонді. За масштабами видатків він майже зрівнявся з доходами загального фонду державного бюджету. З кожних 10 грн. пенсії 4 грн. немає з чого виплатити. Виплачує бюджет. Є підстави хвилюватися нинішнім і майбутнім пенсіонерам, хоч би як заспокоювали владні урядовці.

За сьогоднішніх умов Пенсійний фонд України, як головний суб'єкт солідарної пенсійної системи, не спроможний забезпечити громадянам адекватного заміщення пенсією заробітку, втраченого ними в зв'язку із старістю, та запобігання бідності серед людей похилого віку.

Періодичне списання заборгованості перед Пенсійним фондом підриває його фінансову базу і сприяє ухиленню роботодавців від сплати страхових внесків. Поряд з цим послабленню фінансування Пенсійного фонду спричиняє також поширення пільг у сплаті пенсійних внесків.

Значний вплив на доходи Пенсійного фонду мають демографічні фактори (вік виходу на пенсію, рівень смертності у вікових групах тощо). На сьогоднішній день пенсійний вік в Україні є одним з найнижчих у світі, що вимагає його поступового підвищення до 60-65 %.

Існування ефективної системи фінансування пенсійного забезпечення, яка б вирішувала більшість вищенаведених проблем, можливе за умови створення поряд із солідарною пенсійною системою в особі Пенсійного фонду України обов'язкової накопичувальної і добровільної накопичувальної систем, основу яких становитимуть Накопичувальний пенсійний фонд та недержавні пенсійні фонди. Останні тільки почали розвиватися в Україні.

Складність проведення непопулярних фінансово-економічних реформ в Україні пояснюється масовим невдоволенням населення попередніми реформами, погіршенням рівня життя за роки незалежності (за 1992-2009 р.р.) значної частини населення. Про це свідчать дані досліджень інституту соціології НАН України, які, крім всього іншого, виявили значне розшарування в суспільстві, масове незадоволення капіталістичним шляхом розвитку.

За даними опитування, 5,5% жителів України іноді злидарюють і голодують. Трохи більше ніж третині (36,6%) населення вистачає грошей

лише на харчі, 38,2% – у цілому на проживання і тільки кожному шостому (16,0%) доходів вистачає на все необхідне, крім заощаджень. Тобто переважна більшість (96,5%) усі наявні кошти використовує для виживання, люди просто не мають можливості робити заощадження. Ні в чому не відчувають скрути тільки 0,2% громадян. І далі: чверть населення (23,7%) не має можливості купувати необхідний одяг, третина (32,5%) – купувати найнеобхідніші харчі, половина (49,9%) – харчуватися відповідно до своїх смаків [9].

За даними торішнього всеукраїнського опитування (Омнібус-2009), тільки в кожного п'ятого жителя України (18,0%) життя за роки незалежності поліпшилося. Погіршилося воно у значно більшої частини населення (43,7%). Аналогічно до показника поліпшення життя тільки кожен п'ятий (18,0%) активно включився в нове життя і сприймає ринкові відносини як природний спосіб життєдіяльності. Третина населення (33,4%) перебуває в постійному пошуку себе в сьогоденному житті. Інша третина (33,9%) навіть не має бажання пристосовуватися до нинішньої ситуації. Із цими даними узгоджуються і відповіді громадян на запитання щодо повноти їхнього життя. Тільки п'ята частина населення (21,1%) вважає, що живе багатограним і повноцінним життям [9].

Як вважає академік НАН України, капіталізм українського зразка не виправдовує сподівань, які були на початку реформ, і не виконує функцію формування і піднесення почуття особи, що займає активну життєву позицію, орієнтуючись на індивідуалізацію діяльності. Тому необхідно переходити на ліберально-демократичні засади розвитку України [10, с. 9]

Всі вищенаведені дані ускладнюють запровадження податку на нерухомість, введення диференційованих ставок податку на доходи фізичних осіб, підвищення віку виходу на пенсію, щоб збалансувати доходи і видатки Пенсійного фонду України, та інші необхідні заходи по збалансуванню доходів і видатків держави. Результатом є дуже повільне реформування фінансової системи України, все більше відставання в розвитку України від країн-членів ЄС. Відповідно, все більше віддаляються перспективи вступу України до Євросоюзу. Як вважають багато вчених України, країна поступово відходить від європейської моделі розвитку та переходить до латиноамериканської. Для останньої моделі характерна висока злочинність, значна корупція державних службовців, відсутність належного контролю за їх доходами, надмірна диференціація в доходах населення, латифундизм в сільському господарстві, домінування тіньової

економіки, масова несплата податків, привласнення все більшої частки ВВП країни найбагатшими верствами тощо. А в останні роки намітилася й «африканізація» фінансової системи України, коли бюджетні кошти й отримані запозичення, в тому числі закордонні, використовуються на задоволення потреб незначної частки населення, яка через уряд і парламент все більше контролює економіку України.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Фінансова система України включає в себе: 1) суспільні (державні) фінанси; 2) фінанси суб'єктів господарювання (фінанси підприємств); 3) фінанси домогосподарств; 4) страхування; 5) фінансовий ринок.

Суспільні (державні) фінанси України охоплюють 1) сукупність усіх бюджетів держави; 2) централізовані та децентралізовані фонди цільового призначення; 3) фінанси підприємств і організацій державної та комунальної форми власності; 4) державний кредит; 5) державне майнове і особисте страхування.

Для фінансової системи України характерне посилення рівня централізації державних коштів у державному бюджеті, що пов'язано з розвитком механізмів бюджетного вирівнювання. Це, в свою чергу, гальмує ініціативу територіальних громад щодо пошуку додаткових фінансових ресурсів для свого розвитку, породжує зрівнялівку.

В Україні збільшення доходів державного бюджету має відбуватися не за рахунок посилення податкового навантаження на економіку, а шляхом лібералізації податкового законодавства, розширення бази оподаткування (в тому числі й за рахунок зменшення тіньової економіки); створення належних умов для розвитку малого і середнього бізнесу.

Важливим напрямом оптимізації державних видатків в Україні повинно стати проведення адміністративно-територіальної реформи за польським зразком. Але в Україні не передбачається укрупнення областей (як воєводств у Польщі), а також об'єднання Державної податкової адміністрації з Міністерством фінансів, що призводить до неефективного використання державних коштів, виділених на управління.

В Українській державі ще недостатньо налагоджено контроль суспільства за доходами фізичних осіб, в тому числі тими, хто має пільги. Як результат, масове ухилення від податків заможними верствами населе-

ння, отримання ними незаконних пільг. Вихід з цієї ситуації ми вбачаємо у відмові від лінійного податку на доходи фізичних осіб в розмірі 15% і перехід до трьох ставок оподаткування: 10, 13, 15%.

Для виведення значної частини економіки з «тіні» необхідно поступово зменшувати податок на прибуток підприємств, нарахування на фонд оплати праці, податок на додану вартість (хоча б на 1 % в рік протягом наступних п'яти років). Дещо в цьому плані передбачено в проєкті Податкового кодексу України, прийняття якого відкладено на осінь 2010 р.

Суттєвою проблемою для України в останні роки є стрімке зростання державного боргу, що вимагає оптимізації державних видатків, в тому числі й шляхом значного скорочення соціальних видатків, підняття пенсійного віку тощо. Складність проведення цих заходів блокується масовим невдоволенням населення результатами реформування економіки України за останні 20 років.

Несвоєчасне та неефективне проведення економічних реформ все більше віддаляє Україну від вступу до Європейського Союзу, за що виступає значна частина населення України, а також політична еліта Польщі. В кінцевому підсумку, фінансова система України переходить на латиноамериканську модель розвитку з усіма властивими їй вадами. Важливо зупинити цей процес, в тому числі шляхом посилення суспільного контролю за використанням державних коштів на всіх рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. О п а р і н В.М. Фінанси (загальна теорія): Навч. посіб. – К.:КНЕУ, 1999. – 164 с.
2. К о в а л ю к О.М. Фінансовий механізм розвитку економіки України. – Львів.: Вид. центр. ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 610 с.
3. К р у п к а М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України. – Львів. Вид. центр. ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 608 с.
4. К а р л і н М.І. Державні фінанси України: Навч. посібник. – К.: Знання, 2008. – 348 с.
5. O w s i a k T. Finanse publiczne. Teoria i praktyka. – Warszawa: WN PWN, 2001. – 562 с.
6. O s i a t y n s k i J. Finanse publiczne. Ekonomia i polityka. Warszawa: WN PWN, 2006. – 309 с.
7. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки. – К.: Комітет з економічних реформ при Президентові України. – 2010. – 82 с.
8. П и н з е н и к В.М. По тонкій кризі // Дзеркало тижня. – 2010. – 22 травня. – с. 7.
9. К и р и ч е н к о І. Українська подоба капіталізму: життя в економ-варіанті // Дзеркало тижня. – 2010. - 17 липня. – с. 14.

10. Геєць В. Ліберально-демократичні засади: курс на модернізацію України // Економіка України. – 2010. - № 3. – с. 4-20.

SYSTEM FINANSOWY UKRAINY:
PROBLEMY I PERSPEKTYWY ROZWOJU

Streszczenie

W artykule określono strukturę systemu finansowego Ukrainy, rolę finansów publicznych w jego rozwoju, zidentyfikowane wspólne problemy finansów publicznych ukraińskiego państwa i zaproponowane kierunki ich rozwiązania. Znaczną uwagę poświęcono w artykule problemom i sposobom reformowania systemu podatkowego Ukrainy.

THE FINANCIAL SYSTEM OF UKRAINE:
PROBLEMS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

Summary

In the article the specified structure of the financial system of Ukraine, role of state finances in its development, found out the general issues of functioning of public finances of the Ukrainian state, offered ways of their decision. Considerable attention in the article is spared problems and ways of reformation of the tax system of Ukraine.

Ключові слова: фінансова система країни, державні фінанси, суспільні фінанси, місцеві фінанси, державний бюджет, дефіцит бюджету, державний борг, соціальні видатки, податкова система, Україна, Польща, Європейський Союз, латиноамериканська модель.

Słowa kluczowe: system finansowy państwa, finanse publiczne, lokalne finanse, budżet, deficyt budżetowy, dług publiczny, wydatki socjalne, system podatkowy.

Key words: financial system of country, state finances, public finances, local finances, the state budget, deficit of budget, national debt, social charges, tax system, Ukraine, Poland, European Soyuz, Ibero-American model.